

<https://doi.org/10.3176/hum.soc.sci.1970.1.06>

R. KANGRO

PÖLLUMAJANDUSLIKU JA TÖÖSTUSLIKU TOOTMISE ÜHENDAMISEST

Viimastel aastatel iseloomustavad NSV Liidu põllumajandust ilmsed saavutused, üha hoogustuv arenemistempo ja suured võimalused põllumajandusliku tootmise efektiivsuse tõstmiseks. Töövõljakus põllumajanduses on seni aga veel tunduvalt madalam kui tööstuses. Seepärast on oluliseks ülesandeks leida teid ja abinõusid põllumajandusliku tootmise efektiivsuse tõstmiseks. Üheks selliseks majanduslikuks abinõuks, mis sotsialistlikus ühiskonnas aitab tõsta ühiskondliku tootmise efektiivsust, on põllumajandusliku ja tööstusliku tootmise ühendamine.

Põllumajandusliku ja tööstusliku tootmise ühendamiseks on mitmesuguseid teid ja vorme. Viimasel paaril aastal on Eesti NSV-s nagu kogu NSV Liiduski hoogsalt arenenud tööstuslik abitootmine kolhoosides, sovhoosides ja majanditevahelistes organisatsioonides. Eesti NSV-s oli 1967. aastal 3477 kolhoosidele, sovhoosidele, kalurikolhoosidele ja majanditevahelistele organisatsioonidele, peamiselt kolhoosidevahelistele ehituskontoritele kuuluvat tööstuslikku abiettevõtet. Samal aastal andsid 3230 kolhooside ja sovhooside tööstuslikku abiettevõtet mitmesugust toodangut 45 480 000 rbl. väärtuses (tegeliku omahinna järgi). Mitmel alal moodustas abiettevõtete toodang tähelepanväärtava osa vastava toodangu üldmahust vabariigis. Nii näiteks andsid tööstuslikud abiettevõtted 1967. a. 26,7% vabariigis toodetud saematerjalidest, 54,1% tärklistest, ligi 70% linnase-ekstraktist, 9% jahust, 4,3% konservidest jne. Nende kaubatoodangus on esikohal toiduained, kuid valmistatakse ka ehitusmaterjale, laiatarbekaupu, suveniire ja palju muud.

Kuna tööstuslik abitootmine põllumajandusettevõtteis, kalurikolhoosides ja majanditevahelistes organisatsioonides on mõnevõrra stiihilise arenemise tulemusena omandanud teatud koha vabariigi rahvamajanduses, siis oleks aeg määrata tema tulevikuperspektiivid juba teadlikumalt. Et vastata küsimusele, milliseks peaks põllumajanduslike ettevõtete tööstuslik abitootmine kujunema tulevikus, tuleb eelnevalt uurida põllumajandusliku ja tööstusliku tootmise ühendamise vajadust sotsialistlikus ühiskonnas üldse ja selgitada selle ühenduse mitmekesisestest vormidest välja need, mille arendamine on otsustav ja vastab Eesti NSV tingimustele.

Meie vabariigis on seni käsitletud peamiselt vaid põllumajanduses abiettevõtete arendamisega seoses olevaid konkreetseid küsimusi. Viimastel aastatel on avaldatud mitmed tööstuslike abiettevõtete tööd ja saavutusi kirjeldavad¹, samuti üksikud üldistavad ja probleeme püstitavad artiklid,² teoreetilised uurimused sel alal puuduvad. Küll aga leidub põllumajanduse tööstuslikule abitootmisele teoreetilist laadi lähenemist mõnel

¹ Näit. L. Teesalu, Kolhoosi konservitehas. «Sotsialistlik Põllumajandus» 1968, nr. 13; E. Eomõis, Esimene kolhoosi torditsehh. «Sotsialistlik Põllumajandus» 1967, nr. 13; M. Karelson, Põllumajandussaaduste tootmise ja ümbertöötlemise kogemusi. «Sotsialistlik Põllumajandus» 1966, nr. 17; jpt.

² J. Tepandi, Probleeme põllumajanduse ja töötleva tööstuse piirimaalt. Majandusteade ja rahvamajandus. Aastaraamat 1966. Tallinn, 1967; H. Kaps, Põllumajandusliku tööstuse päevaprobleeme. «Sotsialistlik Põllumajandus» 1967, nr. 7; R. Rem-

määral üleliidulises erialases kirjanduses ja ajakirjanduses. Märkimist väärivad eriti J. Davõdovi,³ M. Vassilenko,⁴ M. Makejenko,⁵ A. Ambartsumovi,⁶ V. Kozlovski⁷ seisukohad.

Käesolevas artiklis vaadeldakse mõningaid põllumajandusliku ja tööstusliku tootmise ühendamise vajaduse teoreetilisi aluseid sotsialistlikus ühiskonnas, antakse lühiülevaade NSV Liidu põllumajanduse praktikas esinevatest tööstusliku tootmise ühendamise vormidest, tehakse kokkuvõtte üleliidulises erialases kirjanduses ja ajakirjanduses toimunud poleemikast kolhooside ja sovhooside tööstuslike abiettevõtete arendamise otstarbekuse kohta ja esitatakse sellest lähtudes mõningad järeldused probleemi lahendamiseks Eesti NSV tingimustes.

Sotsialismi põhilises majandusseaduses, mis määrab kogu sotsialistliku tootmise arenemissuuna, väljendub elanikkonna heaolu otsene sõltuvus tootmise pidevast kasvust ja ühiskondliku töö viljakusest. Viimase tõstmise üheks abinõuks on põllumajandusliku ja tööstusliku tootmise ühendamine, mis looduslike ressursside ja olemasolevate tööjõuressursside efektiivsemale kasutamisele kaasa aidates loob eeldused maaelanikkonna elatustaseme tõusuks ja oluliste erinevuste likvideerimiseks maa ja linna vahel.

Heites pilgu minevikku, meenutame, et tööstuse eraldumine põllumajandusest, mis süvendas lõhet maa ja linna vahel, kujunes lõplikult välja kapitalismi tingimustes. Feodaalühiskonnas, naturaalmajapidamise tingimustes, kasutati peamisi põllumajandussaadusi töötlematult kohapeal või töödeldi kodusel teel. Alles siis, kui põllumajandussaadusi hakati tootma müügiks — ja sageli kauge maa taha —, tekkis põllumajanduslikke tooraineid töötlev tööstus, mis valdavas enamikus paiknes linnades või suurtes asulates. Kapitalistliku kaubatootmise arenedes eraldus tööstus lõplikult põllumajandusest. V. I. Lenin kirjutas: «Kapitalism purustab lõplikult seose põllumajanduse ja tööstuse vahel, kuid samal ajal valmistab ta oma kõrgema arenemisega ette uusi elemente selleks seoseks, tööstuse ja põllumajanduse ühendamiseks teaduse ja kollektiivse töö kombinatsiooni teadliku rakendamise alusel...»⁸

Linna ja maa vaheliste vastuolude kaotamine ning põllumajandusliku ja tööstusliku tootmise taasühendamine on ammu aegne probleem. Juba XVIII sajandi utopistid-sotsialistid Owen ja Fourier tegelesid sellega ja näitasid oma utopilistes teostes, et tulevikujärgmine peaks tegelema nii põllumajanduse kui ka tööstusega. Kõrgemale teoreetilisele tasemele tõstsid selle probleemi marksismi klassikud.

Karl Marx näiteks kirjutas «Kapitalis», et «tootmisperioodi ja tööperioodi lahkimine, kasjuures tööperiood on ainult osa tootmisperioodist, moodustab loomuliku aluse põllumajanduse ühendamiseks küla kõrvaltõendusega».⁹

V. I. Lenin analüüsis paljudes töödes tööstuse seost põllumajandusega ja selle mõju kapitalistlikule tootmisviisile. Uurides sotsialistliku põllumajanduse kollektiivseid vorme,

melgas, Kolhooside ja sovhooside abiettevõtetele roheline tee. «Sotsialistlik Põllumajandus» 1967, nr. 23; J. V a h u r, Kõogi- ja puuvilja töötlemistehhide ehitamisest. «Sotsialistlik Põllumajandus» 1967, nr. 14; L. K a a r a m a a, Nõukogude küla teel kommunismile. Tallinn, 1962; jt.

³ Ю. С. Д а в ы д о в, К вопросу об аграрно-промышленных объединениях. Ученые записки Пятигорского государственного института иностранных языков. Выпуск 1-й. Пятигорск, 1966.

⁴ М. П. В а с и л е н к о, Организация подсобных промышленных производств и промыслов в колхозах и совхозах. «Известия Тимирязевской сельскохозяйственной академии», 1966, № 6; М. В а с и л е н к о, Сельскохозяйственное производство и промышленность — тесно связаны. «Экономика сельского хозяйства», 1963, № 8.

⁵ М. М а к е е н к о, Преодоление социально-экономических различий между городом и деревней. «Вопросы экономики», 1967, № 7.

⁶ А. А. А м б а р ц у м о в, Организация в колхозах и совхозах республики подсобных предприятий и преодоление сезонности труда. «Ученые записки Азербайджанского государственного университета, Серия экономическая», 1966, № 2.

⁷ В. К о з л о в с к и й, Экономические связи между промышленностью и сельским хозяйством. Минск, 1966.

⁸ V. I. L e n i n, Karl Marx. (Lühike ülevaade eluloost ja marksismist.) Teosed, 21. kd., lk. 53.

⁹ K. M a r x, Kapital. II kd. Tallinn, 1958, lk. 202.

kriipsutas V. I. Lenin alla põllumajanduse ja tööstuse ühendamise vajadust ning rõhutas korduvalt põllumajanduslikku toorainet töötlevate tööstusettevõtete rajamise otstarbekust põllumajandusettevõtete raames.

Mitmesugused abiettevõtted talupoegade kodutööndusena ja mõisate meiereide, piiritus-, veini-, lina-, juustu- jt. vabrikute või töökodadena olid tekkinud Venemaal juba ammu. Põllumajanduse sotsialistliku ümberkorraldamise käigus muudeti suur osa neist algul sovhooside, hiljem ka kolhooside abiettevõteteks. Nii näiteks oli juba 1. juulil 1925 NSV Liidu 2777 kolhoosis 981 ja 1. jaan. 1928 1000 sovhoosis 751 tööstuslikku abiettevõtet.¹⁰ Kolhooside algaastail andis riik neile märkimisväärses ulatuses krediiti tööstuslike abiettevõtete rajamiseks, mistõttu viimaste arv kasvas kiiresti. Selle küllaltki hoogsa arenemist hakkas pidurdama 1938.—1939. aastatel maksvusele pääsenud seisukoht, mille järgi kolhooside ja sovhooside osavõtt tööstuslikust tootmisest pidi olema vastulus nende olemuse ja ülesannetega ning pidurdama põllumajanduse arenemist. Leiti, et igasugune tööndusega tegelemine kisub põllumajandusettevõtete tähelepanu kõrvale põllumajandusliku tootmise arendamiselt ning on seega lubamatu. See seisukoht fikseeriti 22. oktoobril 1938 NSV Liidu Rahvakomissaride Nõukogu määruses «Põllumajandusliku tootmisega mitteseotud tööstuslike ettevõtete ebaseaduslikust organiseerimisest kolhooside juurde».¹¹ Kuigi selles määruses räägiti ainult põllumajandusega mitteseotud tööstusettevõtetest, laiendati määruse mõju ka põllumajandusega seotud abitööstusettevõtetele. Ühelt poolt oli see seletatav asjaoluga, et põllumajandusele pöörati sellel perioodil vähem tähelepanu kui tööstusele. Sellise järelduse võime teha, võrreldes kapitaal mahutuste jagunemist eri rahvamajandusharude kaupa, samuti põllumajandusse ja tööstusse paigutatud kapitaal mahutusi sõjaeelsetel viisaastakutel.¹² Seetõttu kiratsesid ka paljud põllumajandusega seotud tööstuslikud abiettevõtted, tuues majandile kasu asemel kahju. Teiselt poolt tekkisid liialdused kõnesoleva määruse ellurakendamisel ka vastukaaluks kolhooside teatud liialdustele tööstusettevõtete rajamisel (näit. kaevandused jmt.).

Valdav enamik põllumajandussaadusi töötlevaid abiettevõtteid aga olid määruse avaldamise ajalgi otstarbekad ja elujõulised. Eriti piirkondades, kus esines maaelanikkonna tööjõu ülejääki ja kus riiklik tööstus oli vähe arenenud ning transpordivõrk nõrk, oli nende rajamine ja arendamine igati vajalik. Liialdused määruse ellurakendamisel ei piiranud mitte ainult tööstusettevõtete arenemist maal, vaid takistasid ka põllumajandusliku ja tööstusliku tootmise vaheliste sidemete teoreetiliste aluste väljatöötamist ja praktikasse juurutamist.

Kuigi tööstuslik abitootmine oli keelatud, hakkasid abiettevõtted kolhoosides tekkima isevoolu teel. See protsess intensiivistus pärast NLKP Keskkomitee 1953. aasta septembripleenumit, kui põllumajanduse toodang hakkas kiiresti suurenema. Eriti teravalt kerkis probleem üles neis majandis, kus pärast riiklike kokkuostuplaanide täitmist jäi üle teravilja ja kartulit, samuti juur-, köögi- ja puuvilja. Tööstuslikud abiettevõtted tekkisid just majanduslikult tugevates kolhoosides ja sovhoosides, mis lükkas ümber väite, et tööstuslik abitootmine juhib põllumajandustöötajate tähelepanu kõrvale põhitootmiselt ja pidurdab seega põllumajanduse arenemist. Mis puutub kolhoosnike tähelepanu kõrvalejuhtimisse põllumajanduslikult tootmiselt, siis omandas abitootmine ebanormaalsed, suurendatud ja põllumajandusele tõeliselt kahjulikud mõõtmel kohati just neil aastatel, mil tööstuslik abitootmine oli ametlikult keelatud. Varustuse-turustuse ebanormaalsest olukorrast tingi-

¹⁰ Е. С. Каратыгин, Проблемы индустриализации сельского хозяйства в СССР. М., 1929, lk. 112, 120.

¹¹ Постановление Совнаркома Союза ССР от 22 октября 1938 г. № 1135 «О незаконной организации при колхозах промышленных предприятий не связанных с сельскохозяйственным производством». Важнейшие решения по сельскому хозяйству за 1938—1946 гг. М., 1948, lk. 272—273.

¹² NSV Liidu Statistika Keskvalitsuse andmeil paigutati I viisaastakul kapitaal mahutustena tööstusse 2763 milj. rbl., põllumajandusse 1134 milj. rbl., II viisaastakul — tööstusse 6155 milj. rbl., põllumajandusse 2006 milj. rbl., III viisaastakul (3,5 a.) — tööstusse 5924 milj. rbl., põllumajandusse 1880 milj., rbl. (Народное хозяйство СССР в 1967 г. Статистический ежегодник. М., 1968, lk. 618).

tuna kaldusid mõned majandijuhid vajalike seadmete, abimaterjalide ja taara hankimisel ning toodangu realiseerimisel spekulatiivsele teele. Nüüd on see ebanormaalne olukord likvideeritud. 1938.—1939. aastate seadused on annulleeritud ja abiettevõtete krediteerimine, seadmete, abimaterjalide, taara ja muuga varustamine ning toodangu realiseerimine reguleeritud.¹³

Kahtlemata aitas 16. septembri määruse nr. 856 seisukohti täpsemalt formuleerida poleemika üleliidulises erialases kirjanduses ja ajakirjanduses 1960. aastate algul, milles avaldati arvamuslik kolhooside ja sovhooside tööstuslike abiettevõtete arendamise poolt ja vastu. Eriti teravaks kujunes poleemika aastail 1963—1965.

Enamik poleemikast osavõtnuist, nagu M. Vassilenko, J. Davõdov, A. Ambartsumov, M. Rodionov, L. Kotšergin, G. Skljarov, S. Pavlenko, S. Lutsenko, F. Kovaltšuk ja V. Vassiljevski, A. Makarov, V. Vassiljev, S. Valter, G. Kuznetsov, N. Kiritšenko jpt.,¹⁴ rõhutas tööstuslike abiettevõtete rajamise ja väljaarendamise vajalikkust käesoleval ajal NSV Liidu kolhoosides, sovhoosides ja majanditevahelistes organisatsioonides, kusjuures põhjendati seda peamiselt järgmiste asjaoludega.

1. Põllumajandussaaduste tootmine on praeguseni NSV Liidus sesoonse iseloomuga, mistõttu miljonid töövõimelised põllumajandustöötajad muutuvad talvekuudel tootjateks tarbijateks. M. Vassilenko andmeil kaotatakse NSV Liidus aastas töövõimeliste kolhoosnike ebatäieliku töölerakendamise tõttu ligikaudu 1,3—1,5 mljr.,¹⁵ A. Ambartsumovi andmeil koguni 1,7 mljr. inimitööpäeva. Seni kasutamata tööjõuressursside tööle rakendamine külas võimaldaks aastas anda 8 mljr. rbl. eest lisatoodangut¹⁶ Selle kontseptsiooni pooldajate arvates on küla tööjõuressursside täielikuma ärakasutamise üheks teeks just tööstuslike abiettevõtete rajamine majandis.

2. Mitmed autorid põhjendasid tööstuslike abiettevõtete rajamise vajadust tooraine ja transpordikulude kokkuhoiuga. Paljudes NSV Liidu rajoonides ennetab põllumajanduse toodangu kasv toiduainete tööstuse võimsuste suurenemise. Kolhoosidel ja sovhoosidel jääb seetõttu pärast riiklike kokkuostuplaanide täitmist üle juur-, kõõgi-, puuvilja jt. põllumajandussaadusi, mille realiseerimisega tekivad majanditel suured raskused. M. Rodionovi jt. andmeil on ainuüksi kolhoosid igal aastal pidanud karjale söötma ligi 600 000 t toiduks määratud juurvilju, kõrvitsalisi jne.¹⁷

3. Mõnede arvates on kolhooside ja sovhooside tööstuslike abiettevõtete rajamisel üheks oluliseks tõukejõuks asjaolu, et põllumajanduslike toorainete töötlemine kohapeal võimaldab tootmisjäätmel kasutada loomasöödana. Linnades asuvate toiduainete-tööstusettevõtete jäätmel kasutatakse vähe, sest nende vedu maale loomasöödaks ei ole majanduslikult põhjendatud.

4. Riiklikud konservitehased kurdavad sageli konservitööstuse ülemäärast kontsentreeritusest tuleneva tooraine puuduse üle või siis ei suuda töödelda isegi neile kinnitatud toorainetsooni toodangut. Kõnesolevate autorite arvates on olukorra parimaks lahenduseks majandi või majanditevahelise tehase rajamine. Lisaks muule võimaldavad sellised

¹³ Постановление Совета Министров СССР от 16 сентября 1967 г. № 856 «О дальнейшем развитии подсобных предприятий и промыслов в сельском хозяйстве». Собрание постановлений Правительства СССР, 1967, № 23.

¹⁴ М. П. Василенко, Организация подсобных промышленных производств и промыслов в колхозах и совхозах; М. Василенко, Сельскохозяйственное производство и промышленность — тесно связаны; Ю. С. Давыдов, К вопросу об аграрно-промышленных объединениях; А. А. Амбарцумов, Организация в колхозах и совхозах республики подсобных предприятий и преодоление сезонности труда; М. Родионов, Л. Кочергин, Г. Скляр, Консервные заводы колхозов и совхозов. «Экономика сельского хозяйства», 1966, № 10; С. Павленко, Организация подсобных предприятий и промыслов в колхозах и совхозах. «Экономика сельского хозяйства», 1967, № 4.

¹⁵ М. Василенко, Сельскохозяйственное производство и промышленность — тесно связаны, lk. 78.

¹⁶ А. А. Амбарцумов, Организация в колхозах и совхозах республики подсобных предприятий и преодоление сезонности труда, lk. 52.

¹⁷ М. Родионов, Л. Кочергин, Г. Скляр, Консервные заводы колхозов и совхозов, lk. 56.

ettevõtted vähendada transpordikulusid. Niimoodi vabanenud summad annaksid tootmise paigutatuna M. Vassilenko andmeil aastas 5—5,5 mljr. rbl. eest lisatoodangut.¹⁸

5. Tähtsa mõttena läbib paljude autorite arvamus argument, et tööstuslikud abiettevõtted annavad kolhoosidele ja sovhoosidele suurt rahalist tulu ning kindlustavad seega kolhoosi majanduslikku olukorda. Abiettevõtetest saadud tulu võib paigutada põllumajanduslikku tootmisse — osta masinaid, farmiseadmeid, suurendada karja jne. Seega aitavad abiettevõtted kaasa ka majandi põhiharude arenemisele.

6. Osa poleemikast osavõtnuist (eriti M. Vassilenko ja ka väljaspool poleemikat esinenud, nagu M. Makejenko, L. Kaaramaa, K. Kulli¹⁹ jpt.) kriipsutab alla ka seda, et tööstuslike ettevõtete rajamine maal viib sotsiaalsetele muutustele külas, aitab kaasa sotsiaal-majanduslike ja kultuurilis-elukondlike erinevuste likvideerimisele linna ja maa vahel.

Meie arvates väärivad tähelepanu kõik need asjaolud, eriti esimene, teine ja viies.

Tööstuslike abiettevõtete osatähtsus põllumajanduse tööjõuressursside kasutamise seosonuse likvideerimisel on mitmetes NSV Liidu piirkondades ilmne. Eriti tuleks esile tõsta seda, et tööstusettevõtete rajamine maale võimaldab aastaringset tööd noortele. Noorte kaasatõmbamine põllumajandusse aga on väga suure tähtsusega, sest nende suurem üldharidus kergendab neil kvalifikatsiooni tõstmist. Tööstuslikud abiettevõtted tagavad noortele aasta läbi kvalifitseeritud tööd ja vähendavad seega nende lahkumist maalt. Tuleb aga kindlasti arvestada tõsiasja, et maaelanikkonna tööjõuressursside ülejääke ei esine kaugeltki kõigis NSV Liidu piirkondades (näit. Balti liiduvabariikides). Eesti NSV-s ei kerki tööjõuressursside suurest defitsiidist tingituna küsimustki tööjõuressursside ülejääkide ärakasutamisest; probleem seisab selles, millisel määral aitavad tööstuslikud abiettevõtted olemasolevaid maaelanikkonna tööjõuressursse efektiivsemalt ära kasutada.

Tootmise lähendamine toorainebaasile, antud juhul töötlemistehhede rajamine põllumajandussaadusi tootvaise majandusse, on tähtis majandusliku efektiivsuse saavutamise abinõu: vähenevad miinimumini tooraine transpordi- ja laokulud, vähenevad toorainekaod, paraneb tooraine kvaliteet. Hommikul korjatud marju ja puuvilju näiteks on võimalik töödelda juba samal päeval, mis tagab toodete parema kvaliteedi. Seega on täiesti põhjendatud enamiku poleemikast osavõtnute väide, et seal, kus riiklikud toiduainete-tööstusettevõtted asuvad kas kaugel või on liiga väikese võimsusega, on ainsaks väljapääsuks oma majandi või majanditevahelise tehase rajamine.

Tuleb arvestada sedagi, et ligi 25 protsenti kolhooside ja sovhooside puu- ja juurviljatoodangust on mittestandardne, mida riiklikud tehased vastu ei võta ja mida seetõttu kasutatakse ebatstarbekalt (söödetakse karjale) või mis lihtsalt hävib. Oma majandi tehases aga on võimalik otstarbekalt ära kasutada seegi osa põllumajandussaadustest. Lühendades korjatud marjade, puuvilja jne. seisuaega ja neid hoolikalt ette valmistades, on oma majandi tehases või tsehhis võimalik töödelda ka suur osa mittestandardsest (kergelt vigastatud või alamõdulisest) toorainest. Sama kehtib ka osa loomakasvatussaaduste kohta. Eesti NSV-s näiteks on rajatud mitu kolhoosi torditsehhi, kus kasutatakse otstarbekalt ära kanamune.

Poleemikas puudutati möödaminnes ka tööstuslike abiettevõtete rajamise tähtsust linna ja maa vaheliste oluliste erinevuste likvideerimisel. Meie arvates on see väga tähtis küsimus, mille lähem käsitlemine aga ei mahu käesoleva artikli piiridesse.

Linna ja maa vahel seni veel eksisteerivad erinevused on tingitud eeskätt tootlike jõudude erinevast arenemistasemest ja kahe sotsialistliku omandivormi olemasolust ning nende likvideerimine sõltub keerukast majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurilis-elukondlike ülesannete kompleksi lahendamisest. Kõigi teiste abinõude kõrval on selles küllaltki oluline koht põllumajandusliku ja tööstusliku tootmise ühendamisel, mis aitab likvideerida talurahva ja tööliklassi vahelisi erinevusi (hakkavad ju just talupojad põllutöödest vabal

¹⁸ М. П. Василенко, Организация подсобных промышленных производств и промыслов в колхозах и совхозах, lk. 217.

¹⁹ М. Макеенко, Преодоление социально-экономических различий между городом и деревней; Л. Каагамаа, Nõukogude küla teel kommunismile; K. Kulli, Sotsialistlike omandussuhete arenemine üleminekul kommunismile. Tallinn, 1966.

ajal töötama töölistena tööstusettevõtetes) ning viib kolhooslik-kooperatiivse omandi ühtesulamisele riikliku omandiga. Võimaldades maaelanikkonda ratsionaalsemalt tööle rakendada, põllumajanduslikku toorainet optimaalsemalt ära kasutada, vähendada transpordi- ja laokulusid ning sel teel tõsta ühiskondliku töö viljakust, suurendavad tööstuslikud abiettevõtted majandite sissetulekuid ja tõstavad maaelanike elatustaset. Majanduslikult otstarbekad ja rentaablid abiettevõtted tagavad rahaliste vahendite laekumise ühtlaselt aasta läbi. Kõik see mõjutab kolhoosnike moraalselt, tugevdades nende töödistsipliini, tõstes ühiskondlikku aktiivsust jne., samal ajal aga parandab ka nende elukondlike tingimusi ja kultuurilist taset ning lähendab neid linnatöölisele.

Kolhooside ja sovhooside tööstuslike abiettevõtete vastaste (näit. A. Izotov, V. Svarts, A. Solovjov, A. Prirodin) olulisemad seisukohad²⁰ võib lühidalt kokku võtta järgmiselt.

1. Mitme, eriti A. Solovjovi arvates on tööjõuresursside kasutamise sesoonsus põllumajanduses paratamatu. Erinevalt kapitalistlikust ühiskonnast toimub töö intensiivsuse tõus sotsialistlikus ühiskonnas tööjõule igasuguse kahjuta. See saavutatakse eeskätt tööpäeva lühendamisega. Põllumajanduses pole aga tööpäeva lühendamine tootmise sesoonsuse tõttu võimalik. See eeldaks vahetustega tööd suvel, mis aga praegu veel pole mõeldav. Ainuke väljapääs töökulu kompenseerimiseks on vabade päevade arvu suurendamine vähempingelistel aastaegadel. Tegelikult see nii toimubki: talvekuudel on põllumajandustöötajatel rohkesti vabu päevi, mis kompenseerib suvekuude pikkadel tööpäevadel tekkinud tööjõu ülekulu. Seepärast olevat tööstuslike abiettevõtete rajamine siin liigne.

2. Põllumajandusliku töö sesoonsuse vähendamisest lähtudes peaksid kolhooside ja sovhooside tööstuslikud abiettevõtted hõivama suure osa majandi põllutöölisest. See aga oleks võimalik vaid siis, kui töö abiettevõtteis toimuks kärsiti. Tänapäeval ei ole see enam mõeldav.

3. Enamiku tööstuslike abiettevõtete rajamise vastaste, ka A. Prirodini põhiliseks väiteks on see, et olemasolevad majandite ettevõtted on enamasti väikesed, juhuslike seadmetega varustatud poolkäsitönduslikud töökojad, kus tooraine kadu on suur ja tööviljakus madal. Niisugustena ei suuda nad anda kvaliteetset toodangut.

Neist vastuväidetest pälvivad suuremat tähelepanu esimene ja kolmas.

Põllumajandusliku tootmise sesoonsus on paraskliimavöötmes käesoleval ajal veel mõödapääsematu ja on täiesti mõistetav, et tööjõu ülekulu põllutööde hooajal saab kompenseerida vaid talvel vabade päevade arvel. Ei ole aga õige pidada loomulikuks seda suurt kahju, mida NSV Liidu rahvamajandus saab selle tõttu, et iga töövõimeline kolhoosnik töötab ühismajapidamises aastas keskmiselt vaid 200 päeva²¹ ja puhkab seega 3,5—4 korda kauem kui tööstustöölaine. Ainult põllumajandusliku tootmise sesoonsusega sellist suurt tööaja kaotust, mis ulatub 1,5—1,7 mljr. inimtööpäevale, seletada ei ole õige. Paljudel juhtudel jääb tööjõudu majandites kasutamata ka tootmise ühekülgsuse, nõrga intensiivsuse ja töödistsipliini, tootmise halva organiseerimise, kolhoosnike vähese materiaalse huvitatuse tõttu jne. Lisaks tuleb veel arvestada selliseid tegureid, nagu lasteasutuste, sööklate jt. teenindusettevõtete vähesus külas, mille tõttu naiskolhoosnike poolt väljatöötatud tööpäevade arv on väiksem kui meestel. Põllumajandusliku tootmise sesoonsus on siiski primaarne, tulenedes taimikasvatuse (seega ka loomakasvatuse) bioloogilistest omapärasustest, mis praegu pole ületatavad. Sesoonsuse mõju tunduvalt vähendada aga on võimalik. Selleks leidub mitmeid abinõusid, nagu:

- töömahukate tööprotsesside mehhaniseerimine ja sel teel töökätevajaduse vähendamine põllutööde kõrperioodil;
- tööpäeva pikendamine suvel ja tööjõu ülekulu kompenseerimine talvel;
- põllumajandusliku ja tööstusliku tootmise kombineerimine.

²⁰ А. Изотов, В. Шварц, Завтра консервной продукции. «Экономическая газета», 1961, № 4; А. Соловьев, Нужны глубокие теоретические обоснования. «Экономика сельского хозяйства», 1963, № 8; А. С. Природин, Вопрос следует решать по-государственному. «Лен и конопля», 1961, № 2.

²¹ Г. Саркисян, Сближение уровней жизни рабочих и колхозников. «Вопросы экономики», 1966, № 6, lk. 74.

Tööjõuressursside kasutamine on loomulikult efektiivne ainult siis, kui tootmistingimused tagavad ühiskondlikult normaalse tööviljakuse taseme. Järelikult tuleb taotleda, et tööstuslik abiettevõtte oleks varustatud kaasaegsete seadmetega, tööviljakus ettevõttes oleks kõrge ja rentaablus nõutaval tasemel. Kui sellise ettevõtte rajamine ühe majandi poolt ei ole võimalik või otstarbekas, tuleks rajada majandite vaheline ettevõtte. Väitesti, et enamik käesoleval ajal eksisteerivaid abiettevõtteid on väikesed juhulike seadmetega varustatud poolkäsitöenduslikud suhteliselt madala tööviljakusega töökojad, ei saa järeldada tööstuslike abiettevõtete perspektiivist, vaid seda, et lähemas minevikus ei pööratud nende arendamisele nõutavat tähelepanu. Tuleb märkida ka seda, et tööstuslike abiettevõtete madala tööviljakuse rõhutajad ei arvesta nende töötajate kogu aasta tööviljakust. Kui põllumajandustöötaja seni võttis aastast ühiskondlikust tööst osa alla 75 protsendi võimalikust tööajast, siis töötades talvekuudel abiettevõttes, ligineb tema tööaeg aastast 100 protsendile. Arvestades, et põllumajanduses on tööviljakus tunduvalt madalam kui tööstuses, võime väita, et abiettevõttes töötava kolhoosniku või sovhoositöötaja aastane tööviljakus on tunduvalt suurem isegi sel juhul, kui tema tööviljakus abiettevõttes on madalam vastava riikliku tööstusettevõtte tööliste omast.

Toimunud poleemikast kokkuvõtet tehes tuleb märkida, et selles puudutati ka mitmeid meie vabariigi tingimustest lähtudes huvipakkuvaid küsimusi. Niisugusteks on eelkõige maaelanikkonna tööjõuressursside efektiivsem kasutamine, tööstuslike abiettevõtete lähtsus kolhooside ja sovhooside sissetulekute suurendamisel ning põllumajandusliku tooraine optimaalsel ärakasutamisel.

Kolhooside ja sovhooside tööstuslikud abiettevõtted ei ole aga NSV Liidus tänapäeval kaugeltki ainsaks põllumajandusliku ja tööstusliku tootmise ühendamise vormiks.

NSV Liidus esinevaid põllumajandusliku ja tööstusliku tootmise ühendamise vorme võiks grupeerida järgnevalt.

1. Tööstuslike abiettevõtete rajamine kolhoosidesse ja sovhoosidesse. 1965. aastal oli NSV Liidu kolhoosides 201 200, sovhoosides 79 600 ja teistes põllumajandusettevõtetes (instituutide katsemajandid jms.) 4700 — seega kokku 285 500 tööstuslikku abiettevõtet, mis 1965. a. andsid 3 475,7 miljoni rubla eest toodangut.²² Valdava enamiku neist abiettevõtetest moodustasid veskid, saeveskid, puutöökojad, elektrijaamad, remonditöökojad jne. Vähe oli veel põllumajandussaaduste töötlemise, ehitusmaterjalide ja laiatarbekaupade tootmise ettevõtteid. Samal ajal on aga mitmetes NSV Liidu piirkondades spetsialiseeritud sovhoosidesse (mõnel juhul ka kolhoosidesse) rajatud küllaltki suuri tööstusettevõtteid ja sel teel moodustatud sovhoosid-tehased (kolhoosid-tehased). Sellised sovhoosid-tehased on näiteks kõik seitse eeterõlikultuure kasvatavat ja neist eeterõlised tootvat sovhoosi Moldaavia NSV-s, arvukad viinamarjakasvatuseveinitootmise sovhoosid Krimmis, Kaukaasias, Moldaavias jm., paljud suhkrupreedikasvatuse-suhkrutootmise sovhoosid Ukraina NSV-s, Orjoli oblastis jm.

2. Majanditevaheliste (kolhoosidevaheliste või kolhooside ja sovhooside vaheliste) tööstuslike abiettevõtete loomine. NSV Liidus on levinud kõige enam kolhoosidevaheliste ehituskontorite ehitusmaterjalide tehased ja töökojad. Nende kõrval aga on rajatud ka arvukalt kolhoosidevahelisi puu- ja juurviljatöötlemise vabrikuid, leivatehaseid, konservivabrikuid jne. Armeenia NSV-s näiteks valmis 39 kolhoosi ühissetevõttena Etšmiadzini puu- ja juurviljatöötlemise kombinat, Läti NSV-s 24 kolhoosi osavõtul konservitehas Liepaja rajoonis, 3 kolhoosi osavõtul Bauska konservitehas, Eesti NSV-s Võhu Kolhoosidevaheline Toiduainete Tööstus (veinivabrik) Rakvere rajoonis, kolhoosidevaheline tehas «Sõprus» Harju rajoonis jne. Majanditevaheliste ettevõtetena on ehitatud ka põllutöömashinate remonditöökojad (näit. Memele kolhoosidevaheline remonditöökoda Läti NSV-s), elektrijaamu jt. ettevõtteid, mille osanikeks on kolhooside kõrval sageli ka sovhoosid (näit. Kirovi-nimeline elektrijaam Liepaja rajoonis Läti NSV-s).

3. Suurte agraar-industriaalkombinaatide moodustamine mitmesugusel teel.

²² М. П. Василенко, Организация подсобных промышленных производств в колхозах и совхозах, lk. 210.

(1) Käesoleval ajal on agraar-industriaalkombinaatideks kujunenud juba mitmed sovhoosid-tehased. Eriti on selline protsess täheldatav suhkrupeedikasvatuse ja -töötlemise rajoonides Ukraina NSV-s, Mustmulla Keskrajonis jm., kus ühtse kombineeritud ettevõtte moodustavad suhkruvabrik, suhkrupeedikasvatussovhoos ja suhkruvabriku tootmisjätmeid kasutav loomade nuumapunkt.

(2) Toiduainete-tööstusettevõtetele suurema põllumajandusliku abimajandi andmisega kujunevad neist omapärased agraar-industriaalkombinaadid. Eesti NSV-s on selliseks ümbruskonda teenindavaks agraar-industriaalkombinaadiks ETKVL-i Põltsamaa Põllumajanduskombinaat, kus 1965. aastal toodeti üle 4,5 milj. tingpurgi konserve, 455 000 l veini ja 547 t tärklisi. Kombinaadi 326 ha suurusest põllumajanduslikust abimajandist saadi 1965. aastal oma tööstusettevõtetele toorainena kuni 80 t puuvilju ja marju,²³ millest midugi ei piisa oma tööstusettevõtete varustamiseks toorainega. ETKVL-i Põltsamaa Põllumajanduskombinaadi põllumajanduslik toodang moodustas 1965. aastal 9,3, tööstus aga 90,7% kombinaadi tootmismahust.

(3) Teiste sotsialismimaade (Jugoslaavia, Bulgaaria ja Tšehhoslovakkia) kogemusi kasutades on ka NSV Liidus hakatud kolhoose, sovhoose ja riiklike tehaseid ühendama ühtseteks kombinaatideks. Üheks esimeseks ja suuremaks niisuguseks NSV Liidus on Usbeki NSV-s rajatud agraar-industriaalkombinaat «Halkabad», mis moodustati mitme kolhoosi, kahe sovhoosi ja kahe tehase ühendamise teel. Selliseid suuri agraar-industriaalkombinaate on NSV Liidus seni eksperimentaalkorras rajatud vaid üksikuid. Nende töö tulemustest puudub meil täpsem ülevaade.

Kõik eespool märgitud põllumajandusliku ja tööstusliku tootmise ühendamise vormid lähtuvad tootmise tehniliselt ühtsuse põhimõttest ning nende eesmärgiks on paremini ära kasutada põllumajanduslikku toorainet ja tööjõudu.

4. Väikeste, kuid tehniliselt hästi varustatud kaasaegsete spetsialiseeritud riiklike tööstusettevõtete või nende filiaalide ehitamine neisse rajoonidesse, kus esineb maaelanikkonna tööjõuressursside ülejääke. Kuna nende tööstusettevõtete eesmärgiks on ratsionaalsemalt ära kasutada tööjõudu maal, töötavad nad peamiselt ainult talvel, kasutades põllutööst vabanenud tööjõudu.

5. Riiklik-kolhooslike (või riiklik-kolhoosidevaheliste) segaettevõtete rajamine maale. Siin väärivad tähelepanu Kirgiisi ja Moldaavia NSV kogemused, eriti ettevõtete rajamisel riiklike ja kolhoosidevaheliste ehitusorganisatsioonide ühiste vahenditega. See moodus on üheks kahe sotsialistliku omandivormi ühendamise võimaluseks.

6. Mitmesuguste lepinguliste vahekordade sõlmimine linnas või asulas asuvate riiklike tööstusettevõtete ja ümbruskonna kolhooside ning sovhooside vahel.

(1) Majandid toodavad oma abiettevõtteis poolfabrikaate, abimaterjale või detaile linnas asuval tehasele. Moskva Lihhatšovi-nimeline ja Gorki Autotehas näiteks tellivad ümbruskonna kolhoosidelt ja sovhoosidelt mitmesuguseid detaile ja teisi tooteid, Moskva oblasti kolhoosi «Rossia» abiettevõtte valmistavad taarat Moskva 1. ja 2. kellatehasele. Eesti NSV-s valmistab Põlva rajooni Ed. Vilde nim kolhoosi puutöökoda laboratooriumide sisustust Leningradi Geoloogia Instituudile.

(2) Majandid varustavad linnas asuvat tehast toorainega, talvel vajaduse ja võimaluse korral ka tööjõuga. Eriti kehtib see toiduainete tööstuse, aga ka mõnede kerge-tööstuse harude kohta.

Kõik need põllumajandusliku ja tööstusliku tootmise ühendamise vormid on NSV Liidus praegu alles oma arenemise algastmel. Olemasolevad kogemused aga näitavad, et niisugused ühendamised avavad põllumajandusettevõtetele soodsamad võimalused riiklike kokkuostuplaanide täitmisest ülejäänud toodete realiseerimiseks, toiduainete tööstuses tekkivad kartuli, puu- ja juurviljade jne. tootmisjätmeid aga on täiendavaks söödaks

²³ M. Karelson, Põllumajandussaaduste tootmise ja ümbertöötlemise kogemusi. «Sotsialistlik Põllumajandus» 1966, nr. 17, lk. 769—770.

karjale. Põllumajandus saab põllutööde kõrgperioodil tööstuselt lisatööjõudu jne. Tööstus omakorda saab parema kvaliteediga ja värsket toorainet, talvel on tööstusel võimalus hankida põllumajanduselt vajalikku lisatööjõudu. Põllumajandusliku ja tööstusliku tootmise ühendamise puhul on võimalik ökonoomsemalt kasutada mõningaid tehnilisi vahendeid (remonditöökodasid, autosid jt.) jne.

Eespool loetletud põllumajandusliku ja tööstusliku tootmise ühendamise vormid on agraar-industriaalkoondiste kujunemise algetapiks teel kommunistlikku ühiskonda.

Tuginedes marksismi klassikute teoreetilistele töödele ja lähtudes objektiivsetest majandusseadustest, on Nõukogude Liidu Kommunistlik Partei kommunistliku ühiskonna ülesehitamise programmis püstitanud põllumajandusele «kaks teineteisega tihedalt seotud põhiülesannet: a) saavutada elanikkonna jaoks kõrge kvaliteediga toiduainete ja tööstuse jaoks toorainete küllus; b) tagada nõukogude küla järkjärguline üleminek kommunistlikele ühiskondlikele suhetele ja likvideerida põhilised erinevused linna ja maa vahel».²⁴

Nende ülesannete lahendamiseks vajalike abinõude loetelus on öeldud: «Kolhooside ja sovhooside edasiarenemise protsessis tugevnevad nende tootmissiided omavahel ja kohalike tööstusettevõtete, laienev mitmesuguste tootmisalade ühise organiseerimise praktika... Vastavalt majanduslikule otstarbekusele tekivad järk-järgult agraar-industriaalkoondised, milles põllumajandus on orgaaniliselt ühendatud põllumajandussaaduste tööstusliku töötlemisega, kusjuures põllumajandus- ja tööstusettevõtted on ratsionaalselt spetsialiseeritud ja koopereeritud.»²⁵ Niisugusena on NLKP programmis kavandatud kommunistliku ühiskonna küla, kus kolhoosidest ja sovhoosidest on kahe sotsialistliku omandivormi ümberkasvamise tulemusena ühtseks kommunistlikuks omanduseks välja kujunenud ühtsed põllumajandusettevõtted — agraar-industriaalkoondised.

Agraar-industriaalkoondised on spetsialiseerimise, koopereerimise ja kombineerimise kõrgeimaks vormiks, mis ühendab põllumajandusliku tootmise (mis tootlike jõudude edasiarenedes ise on juba muutunud tööstusliku tootmise eri liigiks) kõige tihedamalt tööstusliku tootmisega. Nad kujutavad endast omavahel orgaaniliselt seotud tööstus- ja põllumajandusettevõtete (ja nende kombinatsioonide) ning elanikkonna elukondliku ja kultuurilise teenindamise asutuste kompleksi, mis baseerub laialdasel omavalitsusel. Tootmis- ja elamistingimused niisugustes agraar-industriaalkoondistes sarnanevad tööliste omadele linnas. Agraar-industriaalkoondise liikmed on omandanud mitu eriala ja on võimalised vastavalt vajadusele vahetama töökohta.

Kommunismi ülesehitamine on keeruline ja mitmekülgne protsess, mis hõlmab ühiskonna kõik alad. Ka agraar-industriaalkoondiste loomine ei ole lihtne tööstusliku ja põllumajandusliku tootmise mehaaniline ühendamine, vaid samuti keerukas, tähtsate sotsiaal-majanduslike ja kultuurilis-elukondlike probleemide lahendamise protsess. Ainult oma algetapil on agraar-industriaalkoondised puht tootmisassotsiatsioonid, arenemise kõrgemal etapil aga on neis tihedalt ühinenud tootmis- ja ühiskondlikud funktsioonid.

Milliseks kujunevad agraar-industriaalkoondised oma arenemise kõrgemal etapil, seda on praegu ilmselt varavõitu määratleda. Nende organisatsioonilised vormid, territooriumi suurus ja teised komponendid kujunevad kindlasti erinevateks, sõltuvalt kohalikest looduslikest, majanduslikest, sotsiaalsetest jt. teguritest. Kuid esimeseks sammuks teel agraar-industriaalkoondiste formeerumisele on kõikjal see, et põllumajanduslik ja tööstuslik tootmine kombineeruvad.

Põllumajandusliku ja tööstusliku tootmise mitmesugustest kombineerimise vormidest oli juttu eespool. Ühe või teise vormi väljakujunemine ja arenemine NSV Liidu mingis piirkonnas sõltub suuresti kohalikest tingimustest.

Eesti NSV-s, kus tööstus ja põllumajandus on suhteliselt kõrgel arengutasemel ning esineb tööjõuressursside suur defitsiit, langevad ära sellised põllumajanduse ja tööstuse ühendamise vormid, nagu riiklike tööstusettevõtete või nende filiaalide rajamine maale, et ära kasutada maaelanikkonna tööjõuressusse. Samuti puuduvad meie vabariigis eel-

²⁴ Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programm. Tallinn, 1965, lk. 70.

²⁵ Sealsamas, lk. 78—79.

dused suurte spetsialiseeritud sovhooside-tehaste või «Halkabadi»-taoliste hiigelkombinaatide loomiseks.

Nii toiduainete tööstuse kui ka põllumajanduse arendamise seisukohast lähtudes on aga meil otstarbekas arendada lepingulisi suhteid tööstuse ja põllumajanduse vahel, suurendada toiduainete-tööstusetevõtete, eriti konservitehaste põllumajanduslikke abimajandeid, moodustada ETKVL-i Põltsamaa Põllumajanduskombinaadi taolisi, kuid suurema põllumajandusliku erikaaluga agraar-industriaalkombinaate ning arendada tööstuslikke abiettevõteteid vabariigi kolhoosides, sovhoosides ja majanditevahelistes organisatsioonides.

Kuna viimati mainitud on käesoleval ajal kõige enam levinud, kerkib nende arendamisega seoses üles rida probleeme.

Esiteks vajab vastamist küsimus, kuidas ja millisel määral aitavad tööstuslikud abiettevõtted olemasolevaid maaelanikkonna tööjõuressursse efektiivsemalt kasutada. Kogu vabariigis tervikuna ei ole meil maelanikkonna tööjõuressursside ülejääke. Ühe põllumajandustöötaja kohta tuleb Eesti NSV-s põllumaad ligikaudu sama palju kui Rootsis, Taanis ja Prantsusmaal — seega on meie vabariigis põllumajandustöötaja koormus suurem kui enamikus teistes NSV Liidu rajoonides. Põllumajanduse tööjõuga kindlustatus aga ei ole vabariigi rajoonides ühesugune. Parimas olukorras selle poolest on Võru, Põlva, Tartu ja Jõgeva rajoon, aga just nende rajoonide paljudes majandites ei tööta kolhoosnikud sageli talvekuudel, sest majandi juhtidel pole neile tööd anda. Sellist olukorda aitaks likvideerida tööstuslike abiettevõtete rajamine, mis tagavad aastaringse töö ka põllutööliste. Tööstusliku abitootmisega majandeis on tööjõu kasutamise aasta keskmine sesoonsuse koefitsient tunduvalt madalam kui vabariigis keskmiselt. Nii näiteks oli 1966. aastal Ed. Vilde nim. kolhoosis (Rakvere raj.) see koefitsient 6,1, vabariigi kolhoosides keskmiselt aga 10,7.²⁶

Analoogiline analüüs Eesti NSV kõigi majandite kohta puudub ja seepärast vajavad selgitamist järgmised küsimused.

1) Missugusel määral suudavad olemasolevad tööstuslikud abiettevõtted reguleerida tööjõu sesoonselt kasutamist vabariigi põllumajanduses?

2) Missuguste tööstuslike abiettevõtete rajamine tulevikus on vajalik selle probleemi lahendamiseks?

Teiseks puudub ülevaade, kui suurt osa etendab tööstuslik abitootmine vabariigis iga majandi kasumis. Läti NSV sovhooside ja kolhooside kogemuste alusel võib vaid mainida, et iga kilogramm köögivilja valmissaadusi annab majandile 8—12 kopikat kasumit.²⁷ Analüüsides tööstusliku abitootmise osatähtsust majandite kogutoodangus, selgub, et valdaval enamikul majandest moodustab see alla 10 protsendi. On aga majandeid, kus tööstuslike abiettevõtete osatähtsus majandi toodangus on tähelepandavalt suur, järelikult on abiettevõtetele tähtis koht nende majandite sissetulekuallikana. 1967. aastal näiteks moodustas tööstuslike abiettevõtete toodang Neeruti kolhoosis (Rakvere raj.) toodangu tegeliku omahinna järgi 51,4% kolhoosi kogutoodangust, kolhoosis «Partisan» (Pärnu raj.) oli see 34,5% ja Ed. Vilde nim. kolhoosis (Rakvere raj.) 39,5%. Me aga ei suuda veel vastata küsimusele, missugused tööstuslikud abiettevõtted Eesti NSV kolhoosides on majanduslikult õigustatud. Samuti vajavad selgitamist põhjused, millest on tingitud tööstuslike abiettevõtete erinev arengutase suhteliselt ühesugustes looduslikes ja majanduslikes tingimustes olevates meie vabariigi kolhoosides ja sovhoosides.

Kolmandaks on tööstuslike abiettevõtete osatähtsus põllumajandusliku tooraine optimaalsel töötlemisel Eesti NSV-s vajadustele ja võimalustele vaatamata seni veel väga väike. Sel alal olemasolevaid perspektiive on käsitletud majandusteaduse kandidaat H. Kaps.²⁸

Need ja arvukad teisedki tööstuslike abiettevõtete arendamisega seotud probleemid vabariigis vajavad edasist uurimist ja lahendamist.

²⁶ R. Remmelgas, Kolhooside ja sovhooside abiettevõtetele roheline tee, lk. 1057.

²⁷ J. Vahur, Köögi- ja puuvilja töötlemistehhide ehitamisest. «Sotsialistlik Põllumajandus» 1968, nr. 14, lk. 661.

²⁸ H. Kaps, Põllumajandusliku tööstuse päevaprobleeme.

Eespool käsitletud poleemikast osavõtnud tööstuslike abiettevõtete pooldajate kõiki soovitusi ei saa rakendada konkreetset olukorda analüüsivalt. On mitmeid lokaalseid küsimusi, mille lahendamine sõltub kohalikest looduslikest, majanduslikest, organisatsioonilistest ja teistest teguritest ja mille lahendamisele tuleb seetõttu läheneda äärmiselt diferentseeritult.

Seniseid kogemusi arvestades võib konstateerida, et tööstuslikud abiettevõtted on tootlike jõudude käesoleval arenemisetapil vajalikuks abinõuks NSV Liidu rahvamajanduse edasiviimisel. Lokaalsetest tingimustest lähtudes tuleb aga välja selgitada, millised abiettevõtted on antud piirkonnas majanduslikult õigustatud. Sama kehtib ka kõigi teiste põllumajandusliku ja tööstusliku tootmise ühendamise vormide kohta. See aga nõuab teoreetiliste uurimistööde edasist süvendamist.

*Eesti NSV Teaduste Akadeemia
Majanduse Instituut*

Saabus toimetusse
4. VI 1969

P. КАНГРО

ОБ ОБЪЕДИНЕНИИ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОГО И ПРОМЫШЛЕННОГО ПРОИЗВОДСТВА

Резюме

В Эстонской ССР (по данным 1967 г.) насчитывается 3477 промышленных подсобных предприятий колхозов, совхозов, рыболовецких колхозов и межхозяйственных организаций, которые в 1967 г. дали продукцию себестоимостью 45,5 млн. руб. До настоящего времени в республике разрабатывались в основном отдельные конкретные вопросы развития таких предприятий. В данной статье освещены некоторые теоретические проблемы, связанные с их созданием и деятельностью.

На необходимость объединения сельскохозяйственного и промышленного производства и целесообразность развития подсобных предприятий по переработке сельскохозяйственного сырья указывал в своих трудах В. И. Ленин. При построении деревни коммунистического общества, намеченном Программой КПСС, значительную роль должны сыграть аграрно-индустриальные объединения, в которых сельское хозяйство органически связано с промышленной обработкой сельскохозяйственной продукции. В настоящее время в Советском Союзе объединение сельскохозяйственного и промышленного производства проявляется в следующих формах:

- 1) создание промышленных подсобных предприятий в колхозах и совхозах;
- 2) создание межколхозных промышленных подсобных предприятий (между колхозами и между колхозами и совхозами);
- 3) создание крупных аграрно-индустриальных комбинатов различными способами;
- 4) строительство мелких, но технически хорошо оснащенных современных специализированных государственных промышленных предприятий или их филиалов на селе с целью использования излишка трудовых ресурсов сельского населения;
- 5) создание смешанных государственно-колхозных предприятий на селе;
- 6) установление различных договорных отношений между государственными промышленными предприятиями, размещенными в близлежащих городах, и колхозами и совхозами окрестностей.

В статье дан обзор различных опубликованных в последние годы концепций относительно целесообразности развития промышленных подсобных предприятий колхозов и совхозов. В условиях Эстонской ССР особый интерес представляют вопросы более эффективного использования трудовых ресурсов сельского населения, возможностей увеличения доходов колхозов и совхозов, более оптимального использования сельскохозяйственного сырья и т. п. При этом должны быть выявлены и учтены локальные особенности с тем, чтобы в каждом конкретном случае деятельность промышленных подсобных предприятий опиралась на правильную теоретическую и научную основу.

*Институт экономики
Академии наук Эстонской ССР*

Поступила в редакцию
4/VI 1969

R. KANGRO

ÜBER DIE GEGENSEITIGE VERKNÜPFUNG DER LANDWIRTSCHAFTLICHEN UND DER INDUSTRIELLEN PRODUKTION

Zusammenfassung

Laut Angaben von 1967 gibt es in der Estnischen SSR 3477 industrielle Nebenbetriebe von Kolchosen, Sowchosen, Fischerkolchosen und zwischenbetrieblichen Organisationen. Diese Nebenbetriebe lieferten 1967 eine Produktion zum gesamten Selbstkostenpreis von 45,5 Millionen Rubel. Bis heute wurden in unserer Republik vor allem nur einzelne konkrete Fragen der Entwicklung solcher Betriebe untersucht. Vorliegender Aufsatz beleuchtet nun einige theoretische Probleme, mit ihrer Erschaffung und Tätigkeit verbunden.

W. I. Lenin betonte in seinen Werken die Notwendigkeit einer Verknüpfung der landwirtschaftlichen und der industriellen Produktion, sowie die Zweckmäßigkeit der Nebenbetriebe zur Verarbeitung landwirtschaftlicher Rohstoffe. Das Programm der KPdSU sieht für das Dorf der kommunistischen Gesellschaft beträchtliche agrarisch-industrielle Vereinigungen vor, in welchen die Landwirtschaft als solche mit der industriellen Verarbeitung der landwirtschaftlichen Produktion organisch zu verbinden ist. Gegenwärtig wird diese Aufgabe in der Sowjetunion unter folgenden Formen verwirklicht:

- 1) Erschaffung industrieller Nebenbetriebe in den Kolchosen und Sowchosen;
- 2) Erschaffung zwischenbetrieblicher industrieller Nebenbetriebe (zwischen mehreren Kolchosen oder zwischen Kolchosen und Sowchosen);
- 3) Erschaffung (auf verschiedene Weise) großer agrarisch-industrieller Kombinate;
- 4) Gründung kleinerer, jedoch technisch gut ausgerüsteter, zeitgemäß spezialisierter industrieller Staatsunternehmen oder deren Filialen auf dem Lande, zwecks Ausnützung überschüssiger Arbeitsressourcen bei der Landbevölkerung;
- 5) Erschaffung teils dem Staate, teils den Kolchosen untergeordneter Unternehmen auf dem Lande;
- 6) Herstellung verschiedener Vertragsverhältnisse zwischen den in landnahen Städten befindlichen staatlichen Industriebetrieben einerseits, und den Kolchosen und Sowchosen der betreffenden Gegend andererseits.

Der Aufsatz enthält eine Übersicht über verschiedene, in den letzteren Jahren veröffentlichte Konzeptionen hinsichtlich der zweckmäßigen Entwicklung der industriellen Nebenbetriebe in den Kolchosen und Sowchosen. Ein besonderes Interesse bieten in den Verhältnissen der Estnischen SSR die Fragen einer meistmöglich effektiven Ausnützung der Arbeitsressourcen bei der Landbevölkerung, desgleichen Fragen der Vergrößerung der Einkommen der Kolchosen und Sowchosen, Fragen der optimalen Verwertung landwirtschaftlicher Rohstoffe usw. Dabei müssen die lokalen Eigentümlichkeiten berücksichtigt werden, um der Tätigkeit der industriellen Nebenbetriebe in jedem konkreten Einzelfall eine richtige theoretische und wissenschaftliche Basis geben zu können.

*Institut für Ökonomie
der Akademie der Wissenschaften
der Estnischen SSR*

Eingegangen
am 4. Juni 1969